

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.15

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.118>**О. Й. Вовк**

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0003-0094-6106*

ПАМ'ЯТКИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ МІСТА ОДЕСИ 1863 РОКУ

У статті зроблено аналіз пам'ятки муніципального права України – Положення про громадське управління міста Одеси 1863 року, яке було чинним законодавчим збірником міського самоврядування в м. Одесі до 1872 року. Розглядаються соціально-економічні й політичні причини появи даного положення та порядок його ухвалення імператором Олександром II 30 квітня 1863 року.

Встановлено, що основними законодавчими джерелами Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. були: Грамота на права та вигоди містам Російської імперії 21 IV. 1785 р.; Положення про громадське управління м. Санкт-Петербургу 13 II. 1846 р.; Том дев'ятий Зводу законів Російської імперії редакції 1857 р.; Положення про громадське управління міста Москви 20 III. 1862 р.; Про зміни та доповнення деяких постанов про громадське управління в Санкт-Петербурзі 20 III. 1862 р. тощо. Структурно Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. складається зі вступу та основної частини з вісімдесят двох параграфів, що об'єднані в чотирьох главах: Глава I. «Про склад, предмети та образ дій Одеського громадського управління»; Глава II. «Про порядок призначення виборних і гласних Загальної думи та заміщення посад по міському громадському управлінню»; Глава III. «Про порядок виборів і зборів для них»; Глава IV. «Про права та переваги громадської міської служби». За змістом Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. включало в собі переважно норми тогочасного міського права та встановлювало новий порядок міського самоврядування в м. Одесі. Органи міського самоврядування згідно з Положенням про громадське управління міста Одеси 1863 р. поділялися на загальні для всієї міської громади, до складу яких входили: Загальна міська дума; Міський голова; Розпорядча міська дума, та особисті, для окремих розрядів обивателів або станів, а саме: Збори виборних; Станові старшини; управи купецька й міщанська разом з їхніми установами та чинами.

Окремі постанови Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. встановлювали конкретні повноваження загальних й особистих органів міського самоврядування. Особливо важливе значення мали ті норми Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р., які визначали новий порядок організації зборів для проведення міських виборів.

Ключові слова: міське право, самоврядування, міська громада, органи громадського управління, вибори.

Vovk O. Y. MEMORANDUM OF THE COMMUNITY LAW OF UKRAINE: PROVISIONS ON THE PUBLIC GOVERNANCE OF ODESA CITY IN 1863

In the article, it is analysed some memorandums of the community law of Ukraine – the Regulations on public administration of the city of Odessa, which was the current law-making collection of the city government in Odessa until 1872. It is reviewed some socio-economic and political appearance causes of the current memorandum and the method of its adaptation by Emperor Alexander II 30. IV. 1863.

It is established that the main law-making collections of the Regulation on public governmental authorities in Odessa in 1863 were: Charter on Rights and Benefits for the Towns of the Russian Empire 21 IV.1785; Charter on public administration of St. Petersburg 13 II. 1846; the ninth volume of the Code of Laws of the Russian Empire, 1857; Regulations on public administration of the city of Moscow 20 III. 1862; Charter on alterations and additions of some authorizations on public administration in St. Petersburg 20 III. 1862, etc.

Structurally, the Regulations on public administration of the city of Odessa in 1863 consist of an introduction and the main part of the eighty-two paragraphs, which are combined into four chapters: Chapter I. "On the composition, subjects, and images of the Odessa public administration"; Chapter II. "On the order of calling the elections and members of General Duma and vacancy filling in the city public administration"; Chapter III. "On the order of elections and gatherings for them"; Chapter IV "On the rights and benefits of public city service".

According to the Regulations on public administration of the city of Odessa in 1863, it is included mainly the standards on urban law of that time and established a new arrangement of city self-government in the city of Odessa. According to the Regulations on public administration of the city of Odessa in 1863, governmental authorities were divided into general ones, for the whole city community which included: The General City Duma; Mayor; Regulatory City Duma and personal, for certain categories of citizens or estates, namely: Assembly of elected officials; Estate officers; merchant and bourgeois councils together with their institutions and ranks.

Certain establishments of the Regulations on public administration of the City of Odessa in 1863 established specific powers of general and personal bodies of city self-government. Of particular importance were the provisions of the Regulations on public administration of the City of Odessa in 1863, which defined a new preparation of holding meetings for city elections.

Key words: city law, self-government, urban community, public administration bodies, elections.

Продовження перебудови місцевого самоврядування та децентралізація державного управління у всіх областях, районах та містах сучасної України об'єктивно вимагає від організаторів та виконавців глибоких та всеосяжних знань з теорії та історії проведення аналогічних адміністративно-політичних реформ у другій половині XIX – протягом XX століть як в європейських країнах, так і передусім у вітчизняних землях, усвідомлюючи при цьому, що їх правове забезпечення багато в чому залежить від якісних законів, на основі яких відбувалось удосконалення роботи самоврядних органів, та які стали правовими джерелами для подальшого впорядкування державного права. До таких законодавчих актів, безумовно, належать ті, які своїми положеннями про організаційну структуру та порядок проведення виборів забезпечили реорганізацію органів міського самоврядування у 60–90-х роках XIX століття в містах Південної України.

Актуальність теми вбачається в тому, що хоча в дослідженні законодавчого забезпечення реформ міського самоврядування в Російській імперії другої половини XIX – початку XX століть і брали участь такі науковці, як О.С. Білявська, Н.О. Бойко, А.Л. Богунська, А.В. Бочаров, В.Ю. Виноградов, Р.Б. Воробей, Ю.М. Глизь, Ю.А. Глущенко, В.Д. Гончаренко, В.Д. Гончаров, В.П. Горбачев, П.Ф. Гураль, І.А. Грицяк, О.А. Далина, О.С. Двуречевська, Ю.Л. Дмитришин, В.В. Дмитрієв, А.О. Дорошева, М.А. Зайцев, О.В. Звіздай, В.К. Козирев, І.В. Козюра, С.В. Кондратюк, В.М. Константинова, Л.Е. Лаптева, В.А. Малхозов, В.Г. Маргасова, О.М. Марченко, Ю.М. Медведєв, Ю.О. Нікітін, Т.М. Плаксієв, В.В. Романченко, О.М. Руденко, А.В. Седляр, А.С. Сіроткін, О.Г. Соловійова, В.Н. Станко, С.М. Стременовський, Н.В. Ткаленко, Є.П. Толмачев, Ф.Г. Турченко, Л.В. Хомко, В.М. Циберт, Л.О. Цибуленко, О.В. Черемісін тощо, однак саме Положенню про громадське управління міста Одеси від 30 квітня 1863 року останнім часом мало хто з учених приділяв належної уваги.

Метою наукового дослідження даної роботи є неупереджена історико-правова характеристика змісту «Положення про громадське управління міста Одеси» 1863 р. як пам'ятки права міського самоврядування України другої половини XIX століття та встановлення його впливу на стан муніципальних відносин в означеному місті під час проведення міської реформи в Російській імперії.

Історичний досвід засвідчує, що в ідеалі кожна із суспільно-політичних реформ у державі, як правило, повинна складатися з двох основних періодів – підготовчого та основного. У підготовчий період розробляється концепція реформи та розроблення проектів нормативно-правових актів, їх обговорення й ухвалення, а в основний відбувається практичне втілення перебудовчих задумів у життя, який також може складатися з декількох етапів. Даний порядок реформування підтверджується структурною перебудовою органів міського самоврядування та зміною їхньої діяльності в Російській імперії другої половини XIX століття. Реконструкція організації органів міського самоврядування у XIX столітті була викликана суттєвими економічними та суспільно-політичними змінами в Російській імперії, в складі трьох регіонів якої були дев'ять українських губерній (Чернігівська, Полтавська, Харківська – Лівобережна Україна, Волинська, Подільська, Київська – Правобережна Україна, Херсонська, Катеринославська і Таврійська – Південна Україна), міські поселення яких мали свої особливості та традиції самостійного громадського управління. Оцінюючи основні положення перетворень у сфері міського самоврядування за сучасними мірками, можна сказати, що тогочасні реформатори переважно були прихильниками господарської (господарсько-громадської чи громадсько-державницької) теорії. На думку вчених, саме під впливом цієї теорії в Росії були проведені земська (1864) та міська (1870) реформи імператора Олександра II [1, с. 23]. Перша організаційна дія в напрямі правового вдосконалення роботи міських самоврядних органів була здійснена 20 березня 1862 р. височайшим повелінням імператора Олександра II, в якому було вказано, що на підставі думки Державної Ради Міністерству внутрішніх справ потрібно невідкладно прийняти заходи до поліпшення громадського управління у всіх містах імперії, за прикладом прийнятих для Санкт-Петербурга основних засад, та міркування з цього предмету ввести в установленому порядку до Державної Ради [2, с. 173]. Тобто за зразок нормативного збірника про міське самоврядування пропонувалось взяти «Положення про громадське управління м. Санкт-Петербурга» від 13 лютого 1846 р. [3, с. 234] та на його основі підготувати нове законодавче положення для всіх міст держави, органи самоврядування переважної більшості яких, включаючи м. Одесу, продовжували формально функціонувати згідно з постановами Жалуваної грамоти містам 1785 р.

[4, с. 358]. Буквально повеління імператорської влади від 20.03.1862 р. було втілене в життя протягом 1862–1863 років тільки в містах Москві та Одесі через свої характерні причини.

Особливий стан міського самоврядування м. Одеси, як сукупності органів муніципального самоврядного управління кінця XVIII – середини XIX століть, формувався під впливом соціально-економічних змін у всій державі та особистого специфічного господарського розвитку. Важливою економічною передумовою перебудови міського самоврядування в м. Одесі стала необхідність в ефективному забезпеченні вільної торгівлі та ремісничої, мануфактурної і фабрично-заводської промисловості. Потрібно зазначити, що не тільки офіційна влада була зацікавлена в розростанні м. Одеси як торговельного експортно-імпортного центру на Чорному морі, а й її мешканці ще більше бажали підвищення свого матеріального становища, покращення добробуту, господарських гарантій їхньої підприємницької діяльності через отримання особливих додаткових привілеїв, які б забезпечували швидкий розвиток економіки нового міста [5, с. 15]. До таких соціально-економічних переваг потрібно віднести надання м. Одесі та порту так званого статусу «порто-франко» – визначеної території, що користується правом безмитного ввезення і вивозу товарів і має сприятливі митні правила. Так, у Маніфесті «Про заснування Порто-франко в Одесі» від 16 квітня 1817 року було вказано: «У порту та місті Одесі з його округом дозволяється вільний та безмитний привіз усіх іноземних товарів без різниці, не виключаючи й тих, що за загальним тарифом до ввезення в Росію забороняються» [6, с. 209]. Саме за цим законодавчим актом, строк якого в майбутньому продовжувався до 1857 р., значно поліпшилося господарювання та благоустрій у місті, що примушувало до упорядкування муніципального самоврядування за ініціативою як офіційної влади, так і міської громади. Загалом, внутрішньо-економічні зміни певним чином формували у мешканців самостійну думку в необхідності удосконалення самоврядування в м. Одесі.

Розвиток міського господарства та ускладнення суспільних відносин призводило до запровадження такого типового судового органу для м. Одеси, як магістрат, який мав свою давню історію становлення. Ще 9 квітня 1801 року імператор Олександр I видав Іменний указ, даний Сенату, «Про виробництво та вирішення справ в Одеському магістраті на основі загальних узаконень», в якому було зазначено: «... постановити цей магістрат в образі виробництва і вирішення справ його на загальних законах та обрядах місць керованих за Заснуванням губерній» [7, с. 609], який проіснував як становий, міський орган судочинства до проведення Судової реформи 1864–1865 років

у Російській імперії. На думку автора, існування в м. Одесі до середини XIX ст. вільної економічної зони, застарілість положень Жалуваної грамоти містам 1785 року, які вже не відповідали капіталістичним суспільним відносинам, функціонування магістрату під контролем міської громади та особиста традиція міського самоврядування вплинули на те, що для м. Одеси на рівні зі столичними муніципальними законами було розроблено та ухвалено свій особистий збірник законодавства про громадське управління вже в 1863 р., хоча для всіх інших міст імперії підготовка принципово нового проекту міського положення уповноваженими чиновниками та його узгодження на всіх державних рівнях продовжувалася до 1870 р.

Ініціаторами проведення міської реформи як у столичному місті Москва, так і в місті-порту Одеса виступило місцеве дворянство, яке прагнуло брати активну участь у міському самоврядуванні. Так, у 1859 р. в Москві за ініціативою губернського дворянського зібрання було засновано Комітет для складання припущень про поліпшення міського громадського управління столиці під головуванням генерал-губернатора П.А. Тучкова, члени якого у своїй роботі керувалися городовим положенням Петербургу 1846 р., за яким у число міських виборців, крім торгово-промислових верств населення, включалися дворяни, чиновники й різночинці. У березні 1860 р. даний законопроект був відправлений до Санкт-Петербурга, де після обговорень отримав силу закону 20 березня 1862 р. [8].

У тому ж 1859 році в м. Одесі під керівництвом градоначальника барона П.Ф. Местмахера за допомогою професора А.М. Богданівського був підготовлений документ, що вмщував у собі основи, на яких потрібно було реформувати порядок громадського управління в місті, та передав його Новоросійському генерал-губернатору О.Г. Строганову. Вже в травні місяці О.М. Строганов, підтримавши міську владу та громадянство, звертається до імперського уряду з клопотанням про надання м. Одесі Положення на зразок місту Санкт-Петербургу 1846 р. Наступним кроком було створення в жовтні 1859 р. особливого Комітету для складання докладного проекту Положення для м. Одеси, куди ввійшли предводитель повітового дворянства О.О. Свечина, міський голова С.С. Яхненко, бувший міський голова Я.Є. Гарі та інші [9, с. 86]. Даний Комітет працював шість із половиною місяців та підготував потрібний збірник для ухвалення його імператорською владою. Даний проект, як цього вимагав установленний порядок, піддався в Міністерстві внутрішніх справ Російської імперії деяких змін і доповнень. Як указує С.М. Стременовський, в основних рисах Положення для громадського управління Одеси мало чим розходиться з проектом і пред-

ставляє безперечний крок уперед у порівнянні з Положенням 1846 року, а в деяких відношеннях – навіть із Положенням для Москви, яке було затверджене 20 березня 1862 року. [10, с. 93]. Офіційно імператором Олександром II «Положення про громадське управління міста Одеси» затверджується іменним указом даним Сенату 30 квітня 1863 року [11, с. 402].

Аналізуючи зміст Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. (Положення 1863 р.), можна дійти висновку, що воно було підготовлено на основі таких законодавчих джерел:

- «Установи для управління губерній Всеросійської імперії» 7 XI. 1775 р. [12, с. 229];
- «Грамота на права та вигоди містам Російської імперії» 21 IV. 1785 р. [4, с. 358];
- «Положення про громадське управління м. Санкт-Петербургу» 13 II. 1846 р. [3, с. 234];
- «Про міських обивателів» (Розділ III, Книги I, Тому дев'ятого Зводу законів Російської імперії редакції 1857 р.) [13, с. 609];
- «Положення про громадське управління міста Москви» 20 III. 1862 р. [14, с. 220];
- «Про зміни та доповнення деяких постанов про громадське управління в Санкт-Петербурзі» 20 III. 1862 р. [14, с. 244].

Крім указаних законодавчих актів імператорської влади, укладачі нового міського положення більш за все також скористалися деякими постановами проекту «Зводу місцевих законів західних губерній» 1837 р., а саме Розділом III «Про міських обивателів» [15, с. 26], в якому визначався порядок набуття статусу міщанства представниками деяких верст населення.

Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. за своєю структурною побудовою складається зі вступу та основної частини з вісімдесяти двох параграфів, що об'єднані в чотирьох главах: Глава I. «Про склад, предмети та образ дій Одеського громадського управління» – Відділення 1. «Про склад, предмети та дії Загальної міської думи», Відділення 2. «Про склад, предмети та дії Розпорядної думи», Відділення 3. «Про склад, предмети та дії приватних управлінь громадських»; Глава II. «Про порядок призначення виборних і гласних Загальної думи та заміщення посад по міському громадському управлінні»; Глава III. «Про порядок виборів і зборів для них» – Відділення 1. «Збори міської громади», Відділення 2. «Збори виборних для виробництва виборів», Відділення 3. «Збори для виборів деяких станів зокрема»; Глава IV. «Про права та переваги громадської міської служби» [11, с. 402–412].

За своїм змістом Положення 1863 р. включало в собі переважно норми тогочасного міського (муніципального) права та встановлювало новий порядок міського самоврядування в м. Одесі. Органи міського самоврядування м. Одеси згідно

з Положенням про громадське управління міста Одеси 1863 р. поділялися на дві категорії:

- загальні, для всієї міської громади, до складу яких входять: 1) Загальна міська дума; 2) Міський голова; Розпорядча міська дума;
- особисті, для окремих розрядів обивателів або станів, а саме: 1) Збори виборних; 2) Станові старшини; Управи купецька й міщанська разом з їхніми установами та чинами (§§ 1–3, Глави I) [11, с. 402].

Як повселюдний самоврядний орган Загальна міська дума складалася з головуючого Міського голови, Станових старшин та з гласних від усіх міських обивателів, а для завідування справами думи в ній передбачався міський секретар (§ 5, Глави I) [11, с. 403]. Конкретно в структурному підпорядкуванні при Загальній міській думі знаходились Міські депутатські збори з депутатів, що обираються по три від кожного зі зборів виборців для складання списків осіб, які допускаються до участі в громадських виборах (§ 14, Глави I) [11, с. 404]. Розпорядча дума складалась з головуючого Міського голови та дев'яти членів, що обиралися зборами виборних по три від кожного розряду обивателів (§ 15, Глави I) [11, с. 404]. Відповідно, при Розпорядчій думі знаходились: 1) міська торгова поліція; 2) міська господарська поліція; 3) аукціонна камера. Крім того, у віданні та підпорядкуванні цього органу також перебувають: 1) міські публічні нотаріуси та особисті маклери; 2) присяжні сумлінні свідки під час публічного опису маєтків; 3) присяжні міські оцінювачі. (§§ 20–21, Глави I) [11, с. 405]. Торгову поліцію, як орган загального управління, становили: 1) Торгова депутація від депутатів від купецтва, на яку накладається обов'язок перевіряти правильність сплати зборів, які йдуть у прибуток місту з торговців та їхніх закладів; 2) базарні та ринкові доглядачі, які наглядають за порядком торгівлі тощо; торгові та рядські старости для перегляду за чистотою тощо. Відповідно, господарську поліцію становили: 1) господарські комісари (пристави) для збору міських сум (*прибутків*) та для виконавчих справ, пов'язаних з міською скарбницею; 2) Доглядачі міського майна та депутати для оцінки нерухомої власності, що підлягає міському оподаткуванню. Що стосується аукціонної камери, то вона складалася з управляючого та присяжних аукціоністів для аукціонних продаж (§§ 22–24, Глави I) [11, с. 406]. Потрібно відзначити, що Розпорядча дума одночасно перебувала під наглядом генерал-губернатора та у віданні міського градоначальника.

Головний особистий орган самоврядування Збори виборних складалися з головуючих Станових старшин, по 50 виборних від окремих розрядів міських обивателів (власників нерухомості, купців, міщан) та міського секретаря, який завід-

ував справами зборів (§ 25, Глави I) [11, с. 406]. До особистих органів Купецької і Міщанської управ входили головуючі Старшини відповідного стану, члени від цих розрядів обивателів та засідателі, що визначалися за вибором від тимчасово зарахованих купців і міщан (§ 31, Глави I) [11, с. 406]. Крім того, у віданні Міщанської управи перебували: 1) міщанські старости з помічниками і десяцькими; 2) рекрутські старости (§ 34, Глави I) [11, с. 407]. Окремими нормами Положення 1863 р. визначалася відповідальність та нагляд особистих органів самоврядування зі сторони Казенної палати та Міністерства юстиції.

Особливо потрібно відзначити повноваження загальних та особистих органів самоврядування згідно з постановами Положення 1863 р. Так, згідно з параграфом 7 «Міська дума являла собою міське товариство; на цій підставі вона входить в обговорення справ, які стосуються всієї міської громади, та діє його іменем у всіх випадках, коли закон вимагає по цих справах громадської постанови чи приговору» [11, с. 403]. Тобто Загальна дума могла вирішувати широке коло питань як загального, так і визначеного значення. Передусім згідно з параграфом 8 до них належало обговорення різних предметів, що стосувалися громадського благоустрою та міського господарства, затвердження Загальною думою міської обивательської книги і перевірка списків осіб, які мали право голосу на зборах для виборів [11, с. 403]. Особливістю функціонування Загальної думи в м. Одесі було те, що згідно з параграфом 15 вона не надавала від себе безпосередньо ніяких розпоряджень, а обмежувалася тільки складанням громадських приговорів, які передавала до Розпорядної думи для належного нею виконання або для представлення начальству [11, с. 404]. Компетенція Розпорядної думи в міському самоврядуванні була значно конкретнішою тому, що предметом її повноважень згідно з параграфом 16 Положення 1863 р. було: «1) виконання приговорів Загальної думи; 2) розпорядження з ввірених їй у піклування справ громадського благоустрою та міського господарства; 3) нагляд за приналежними до думи установами та чинами, а також підвідомчими їй управами» [11, с. 404].

Що стосується функціонування міських Купецької та Міщанської управ, то їхні загальні права були закріплені в параграфі 32: «1) виконання приговорів Зборів виборних від належного розряду обивателів; 2) справи, що відносяться до внутрішнього устрою підвідомчого кожній управі стану; 3) порядок відправлення кожним станом державних, міських та громадських повинностей; 4) майна станові та громадська скарбниця; 5) словесний розбір у визначеному законом розмірі й просторі менш важливих спорів і скарг між членами станів, що не підлягають за своєю суттю

судовому розгляду» [11, с. 407]. Авторитетність кількісного складу зібрань Загальної та Розпорядної дум, Купецької та Міщанської управ залежали від важливості міських справ, що на них обговорювалися, розглядалися й вирішувалися.

Як вже зазначалось, постанови другої та третьої глав Положення 1863 р. закріплювали порядок організації виборів до представницьких органів самоврядування м. Одеси, які відрізнялися на той час від виборчих компаній у всіх містах Російської імперії взагалі та в столичних містах зокрема. Насамперед встановлювалася двоступенева система виборів. На першому етапі обирали виборних від кожного розряду виборців до станових Зборів виборних. На другому етапі становими Зборами виборних проводилось обрання гласних Загальної та членів Розпорядчої дум. Вибори Міського голови згідно із сорок другим параграфом Положення 1863 р. відбувалось на Загальних зборах виборних від усіх розрядів обивателів [11, с. 408]. На відміну від порядку голосування в м. Санкт-Петербурзі та м. Москві, яке проводилось через балотування кулями, вибори до органів громадського управління м. Одеси відбувалось за більш демократичним способом, а саме шляхом подання у визначений для виборів день голові зборів кожним виборцем особисто листків із прізвищами тих, за кого вони голосують. Причому такий порядок установлювався як під час першої стадії виборів (§ 67 Глави III) [11, с. 411], так і під час другої (§ 75 Глави III) [11, с. 412]. Більш детальне охарактеризування норм виборчого права та переваг і недоліків проведення виборів у м. Одесі потребує окремого дослідження в наших наступних історико-правових роботах.

Протягом того ж 1863 року новий міський устрій був уведений в м. Одесі [16, с. 509]. Потрібно відзначити, що більшість сучасних науковців загалом позитивно оцінюють історичне значення Положення про громадське управління міста Одеси 1863 р. в порівнянні з Грамотою на права та вигоди містам Російської імперії» 21 IV. 1785 р. через те, що до міського самоврядування в м. Одесі прилучалися мешканці не стільки за попереднім становим принципом, а фактично за майновим становищем. Крім того, виборча система стає більш прогресивною та демократичною, а відповідальність депутатського корпусу підвищується. Характеризуючи дію нових регулятивних норм Положення 1863 р., П. Герлігі у своїй роботі «Одеса: історія міста, 1794–1914» відзначає, що громадяни (принаймні та їхня частина, що мала виборче право) виказували зацікавленість, охоче брали участь у виборах та продуктивно працювали, а новий уряд м. Одеси розпочав утілення багатьох успішних проектів – вимощення вулиць, прокладання водогону, газове освітлення, при цьому діяв надзвичайно активно [17, с. 152].

Положення про громадське управління міста 1863 р. залишалося діючим збірником норм муніципального права до того часу, поки відбувалася підготовка нового нормативно-правового акту – Міського положення 1870 р. В імператорському Іменному указі під назвою «Височайше затвержене Міське положення» від 16/28 червня 1870 року в пункті 1 було зазначено, що воно зразу вводиться в дію в 46 губернських та обласних містах, а у пункті 4 одночасно вказано: «По виключному становищу столичних міст Санкт-Петербургу і Москви та міста Одеси надати міністру внутрішніх справ витребувати від Загальних дум цих міст, протягом шести місяців з моменту оприлюднення даного положення, їхніх міркувань з питань застосування його в столицях і Одесі із зазначенням тих статей, які, на думку цих дум, повинні для означених міст особливим змінам або доповненням...» [18, с. 821]. Себто введення в дію нового міського положення в м. Одесі відкладалося на час його доопрацювання. Та вже 20 червня 1872 р. видаються «Височайше затвержені Правила про застосування Височайше затверженого, 16 червня 1870 року Міське положення до столиць і місту Одеси» [19, с. 927], за якими в м. Одесі Міське положення 1870 р. набуває юридичної сили, а норми Положення про громадське управління в місті Одесі 1863 р. втрачають свою чинність.

Безперечно, застосування «Положення про громадське управління міста Одеси» 1863 р. відіграло важливу роль у подальшому вдосконаленні міського самоврядування, оскільки, враховуючи дію його норм, на практиці створювалося нове загальнодержавне муніципальне законодавство.

Підсумовуючи вищевказане, ми можемо дійти таких основних висновків: по-перше, Положення про громадське управління міста Одеси 1863 року як правова пам'ятка муніципального права України важливе тим, що цей чинний законодавчий акт міського самоврядування другої половини XIX століття своїми постановами визначав у південноукраїнському м. Одесі організацію міських самоврядних органів та їхні повноваження протягом 1863–1872 років; по-друге, норми вказаного положення були дієвим засобом правового регулювання суспільних відносин у сфері міського самоврядування з метою їх упорядкування в м. Одесі в порівнянні з попередніми нормативно-правовими актами. Незважаючи на те, що історико-правові дослідження генезису муніципального права та реформування органів самоврядування українських міст другої половини XIX – початку XX століть не припиняються, на нашу думку, їх потрібно продовжувати саме в напрямі порівняння організації міських виборів на основі нового законодавства в пореформених вітчизняних містах даного періоду Австро-Угорської та Російської імперій для виявлення спільних та відмінних позитивних рис.

Література

1. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретично-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навчальний. посібник. Київ : КНТ, 2010. 232.
2. Материалы, относящиеся до нового общественного устройства в городах Империи. (Городовое положение 16 июня 1870 г.). Санкт-Петербург : Типография Министерства внутренних дел, 1877. Том I: Издание Хозяйственного департамента министерства внутренних дел. 564 с.
3. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург : В Типографии II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1847. Том XXI: Отделение первое. (1846). От № 19569–20186. 668 с.
4. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Санкт-Петербург : В Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Том XXII: 1784–1788. 1158 с.
5. Вовк О.Й. Правове забезпечення міського самоврядування в місті Одесі кінця XVIII – XIX століть. *Соціологія права*. 2020. № 2 (33). С. 12–20.
6. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Санкт-Петербург : Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Том XXXIV: 1817. 956 с.
7. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Санкт-Петербург : Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Том XXVI: С ноября 1800–1801. 873 с.
8. Писарькова Л. Московская городская избирательная система в 1862-1917 гг.: этапы развития. URL: http://www.rcoit.ru/lib/history/rural_urban_reforms/18035/
9. Скальковский К. Одесское градоначальство в начале 1846 г. *Журнал Министерства внутренних дел*. Санкт-Петербург, 1846. Ч. 14. С. 213–442.
10. Стременовский С.Н. Местное самоуправление г. Одессы в середине XIX столетия: историко-правовое исследование. Одесса : Юридична література, 2002. 160 с.
11. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург : В Типографии II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1866. Том XXXVIII: Отделение первое. 1863. От № 37827–38621. 940 с.
12. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Санкт-Петербург : Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Том XX: 1775–1780. 1134 с.
13. Свод законов Российской империи. Издание 1857 года. Законы о состояниях. Санкт-Петербург

бург : Типография Второго отделения Собственной его императорского величества канцелярии, 1857. 572 с.

14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург : В Типографии II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1865. Том XXXVII: Отделение первое. 1862. От № 37827–38621. 932 с.

15. Свод местных законов западных губерний. Проект. Издали по поручению юридического факультета Императорского Санкт-Петербургского университета: М.Я. Пергамент, А.Э. Нольде. Санкт-Петербург : Товарищество Р. Голике и А. Вильборг, 1910. XII. 446 с.

16. Дитятин И. Устройство и управление городов России. В 2 т. Ярославль : В типографии Г.В. Фальк, 1877. Т. 2: Городское самоуправление в настоящем столетии. 565 с.

17. Герлігі П. Одеса : Історія міста, 1794 – 1914. Київ : Критика, 1999. 383 с.

18. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург, 1874. Том XLV: Отделение первое. 1870. От № 47862–48529. 896 с.

19. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург, 1866. Том XLVII: Отделение первое. 1872. От № 50383–51051. 1047 с.